

обрати модель добровільної присудової медіації для всіх категорій справ, за якого проведення такої процедури можливе лише за наявності згоди сторін безвідносно до категорії справи. При цьому варто передбачити інститут судді-медіатора, тобто обрати таку модель присудової медіації, за якої медіатором виступає спеціально акредитований суддя-медіатор того суду, в якому розглядається справа, однак не той суддя, що розглядає справу. Слід закріпити, що у випадку, коли сторони бажають скористатися процедурою присудової медіації, суддя, що розглядає справу, зупиняє провадження та передає справу іншому, обраному сторонами судді-медіатору. За таких умов забезпечуватимуться такі визначальні принципи медіації, як нейтральність судді-медіатора та конфіденційність. Особлива увага у такому контексті має бути приділена також питанню наслідків проведення присудової медіації. Найдоцільніше, на наш погляд, закріпити положення щодо того, що за наслідками присудової медіації має укладатися медіаційна угода, яка затверджується судом. Така регламентація узгоджуватиметься із положеннями ч. 2 ст. 6 Директиви Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських справах» 2008/52/ЕС виконання змісту угоди може бути забезпечене судом або іншим органом, компетентним виносити постанови або рішення, чи іншим достовірним інструментом, згідно з внутрішнім законодавством держави.

Список бібліографічних посилань:

1. Проект Цивільного процесуального кодексу України: від 23.04.2017 // Рада з питань судової реформи: офіц. сайт. URL: <http://jrc.org.ua/upload/steps/e6f8b2bd1bb9cf0e201d18e3c2444673.pdf> (дата звернення: 05.05.2017).

Одержано 20.04.2017

УДК 347.132.6

Альона Сергіївна Бахаєва,

здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6498-2213>

ПОЗИЦІЯ СУДУ ЩОДО ПОМИЛКИ ТА ОМАНИ ПРИ УКЛАДЕННІ ПРАВОЧИНІВ

Незважаючи на значний обсяг досліджень, що нагромадився навколо блоку недійсних правочинів, у цивілістичній доктрині не має єдиної думки щодо правової класифікації вад волі та волевиявлення при укладенні правочинів як умови дійсності правочину та їх місця в системі юридичних фактів.

Окремі елементи вад волі та волевиявлення при укладенні правочинів традиційно поділялися на дві групи: 1) без внутрішньої волі на укладення правочину; 2) внутрішня воля сформувалась невірно.

До цього числа відносяться правочини, зроблені під впливом помилки, обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною, під впливом тяжких обставин, вчинених дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ст. 225, 229–233 ЦК). Характерна риса зазначених недійсних правочинів – невідповідність

волевиявлення (яке має повністю відповідати вимогам закону) справжньої волі особи, якої немає, або вона склалася поза дійсним бажанням особи укласти правочин. У правочині підмінюється воля сторони правочину на волю сторонньої особи, яка здійснює протиправний вплив на волю сторони.

Відповідно до ч. 1 ст. 229 ЦК України, якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. Узагальнюючи підстави, ми класифікуємо їх таким чином:

1) при *помилці у характері правочину* – сторони помиляються у визначенні самого правочину, наприклад, укладають договір оренди майнового паю, при наданні речі на зберігання застосовують правила договору безоплатного користування річчю. Так у справі № 723/26/14-ц суд касаційної інстанції, залишаючи без змін рішення апеляційного суду, яким визнано недійсним договір дарування житлового будинку, виходив із того, що укладаючи оспорюваний договір дарування, позивач помилився щодо фактичних обставин правочину та його природи, що вплинуло на його волевиявлення під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання (див.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62058375>);

2) *помилка в предметі правочину (помилка в якості предмету)* має місце, коли учасник правочину під час укладання правочину помилково мали на увазі різні речі, і ця помилка була з'ясована лише при передачі речі, наприклад, покупець бажає придбати взуття з натуральної шкіри, а йому продають зі штучної, оскільки продавець не знав про наміри покупця. Так у справі № 6-372цс16 суд встановив, що наявність чи відсутність помилки – неправильного сприйняття позивачем фактичних обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення особи під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання, суд визначає не тільки за фактом прочитання сторонами тексту оспорюваного договору дарування та роз'яснення нотаріусом суті договору, а й за такими обставинами, як: вік позивача, його стан здоров'я та потреба у зв'язку із цим у догляді й сторонній допомозі; наявність у позивача спірного житла як єдиного; відсутність фактичної передачі спірного нерухомого майна за оспорюваним договором дарувальником обдаровуваному та продовження позивачем проживати в спірній квартирі після укладення договору дарування.

Не є помилкою щодо якості речі неможливість її використання або виникнення труднощів у її використанні, що сталося після виконання хоча б однією зі сторін зобов'язань, які виникли з правочину, і не пов'язане з поведінкою іншої сторони правочину. Не має правового значення помилка щодо розрахунку одержання користі від вчиненого правочину;

3) *помилка в особі контрагента* має місце, коли особу помилково приймають за однофамільця чи особа повторно звертається в установу для надання послуги і з'ясовується, що в ній вже не працює той робітник, який останнього разу був виконавцем послуги. Так в справі № 522/2038/14 ухвалюючи рішення про задоволення позовних вимог, суд першої інстанції, з висновками якого погодились суди апеляційної та касаційної інстанцій, дійшов висновку про те, що позивачка, надаючи нотаріально посвідчену згоду на укладення договору купівлі-продажу квартири, помилялась стосовно істотних умов оспорюваного договору, а саме ціни квартири та особи-покупця;

4) *помилка в праві* – це випадки, коли особи перебували в омані з підстави правового регулювання правочину. Наприклад, уклали договір поставки під час дії мораторію на ввіз. Так у справі № 6-25376св10 апеляційний суд не врахував і змісту п. 5 Прикінцевих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з метою

подолання негативних наслідків фінансової кризи», за яким на 2009–2010 роки введено мараторій на примусове виселення із житла, в якому зареєстрована фізична особа іпотекодавець, і це житло є єдиним житлом іпотекодавця, у разі якщо відсотки за іпотечним житловим кредитним договором сплачується своєчасно або з максимальною затримкою до двох місяців, а також документально врегульовано питання реструктуризації боргу на угоджених з банком умовах виселення буде неможливим.

Відповідно до ч. 1 ст. 230 ЦК України, якщо одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин визнається судом недійсним. Якщо було навмисне введення особи в оману відносно дійсних умов правочину, в результаті чого сторона укладає не вигідний для себе договір, такі недійсні правочини іменуються вчиненими під впливом обману. Обман може виражатися в двох формах:

1) в активній формі, коли стверджуються неправдиві факти про правочин, його елементи; заперечуються недоліки; перебільшення; підробки і т.п. Так у справі № 668/13508/14-ц суд дійшов висновку, що неправдиве повідомлення батьками, які є одночасно законними представниками неповнолітньої або малолітньої особи, про відсутність прав дитини на майно, що передається в іпотеку, не може бути підставою для визнання іпотеки недійсною за позовом батьків, які зловживали своїми правами законних представників дитини, а може спричинити інші наслідки, передбачені законодавством, які застосовуються органами опіки та піклування.

2) у пасивній формі, коли навмисно вмовчується про дійсні факти: ненадання повної документації; приховання інформації і т.п. Так, у справі № 6-7184св08 судом установленно, що 31 травня 2007 року між БАТ «Донецьксілбуд» та відповідачами був укладений та нотаріально посвідчений договір купівлі-продажу 70/100 частин будівель автобаз. Відповідачі навмисно замовчували наявність обставин, що можуть перешкодити вчиненню правочину, а саме відсутність у них наміру сплачувати за придбання майна 3 млн. 900 тис. грн. Унаслідок дій відповідачів позивач навмисно був введений в оману щодо вартості майна, яку мали намір сплатити за його придбання відповідачі, замовчуючи існування обставин, які могли перешкодити вчиненню правочину з боку позивача.

Головний елемент цих недійсних правочинів – прямий намір контрагента або третіх осіб, які діють на прохання контрагента, на введення сторони в оману. Як вказують науковці, обман може стосуватися не тільки умов правочину, але й знаходитися за межами правочину, наприклад, стосуватися мотиву і цілей правочину.

Частина 2 ст. 230 ЦК України встановила виняток із загального правила визнання правочину недійсним двосторонній реституції, яке полягає у двократному розмірі відшкодування завданих збитків і можливості стягнути моральну шкоду зі сторони, яка використовувала оману.

Омана у правочинах не поширюється на випадки, коли помилка стосується мотивів укладання правочину.

Одержано 25.04.2017